

^HÇOCUKLAR İÇİN SEVGİ HAKKI MUKAYESELİ BİR İNCELEME

*Arş. Gör. Dr. Süleyman ZORLU**

*Dr. Öğr. Üyesi Süheyla ZORLU***

Öz

Çocukluk dönemi en uzun süren ve bu dönemde en uzun süre dış tehdit ve etkiye maruz kalan varlık insandır. İnsan kişiliği, sosyal çevre ve maruz kaldığı davranışlarla çocukluk döneminde şekillenmektedir. Çocuğun sağlıklı gelişimi için sıcak, huzurlu ve sevgi dolu bir aile ortamı, sağlıklı ve yeterli beslenme, iyi bir eğitim kurumu, vb. birçok ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. Hukuki anlamda çocuğun diğer ihtiyaçlarına ilişkin yapılmış birçok çalışma ve kanuni düzenleme varken ne yazık ki çocuğun sevgi ihtiyacı üzerinde yeterince durulmamıştır. Sevgisiz bir ortamda büyüyen çocuğun diğer ihtiyaçları karşılanırsa bile istenen fayda elde edilemeyecektir. Biz bu çalışmamızda çocukların maddi ve manevi gelişiminde beslenme kadar etkin bir rol oynayan sevginin Anayasal bir düzlemde bir hak olarak çocuklara tanınması amacıyla Sevgi hakkının çerçevesini ve önemini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler

İnsan Hakları, Çocuk Hakları, Sevgi Hakkı, Temel Haklar, İslam Hukuku

LOVE RIGHT FOR CHILDREN A COMPARATIVE STUDY

Abstract

The period of childhood of human beings lasts longer than other beings and in this period they are subjected to external threats and influences. Human personality

^H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Türk Hukuk Tarihi Anabilim Dalı (e-posta: s.emrezorlu@hotmail.com) ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8470-4296> (Makalenin Geliş Tarihi: 11.12.2018) (Makalenin Hakemlere Gönderim Tarihleri: 26.12.2018-04.01.2019/Makale Kabul Tarihleri: 03.02.2019-22.01.2019)

** Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: szorlu@konya.edu.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6962-387X> (Makalenin Geliş Tarihi: 11.12.2018) (Makalenin Hakemlere Gönderim Tarihleri: 26.12.2018-04.01.2019/Makale Kabul Tarihleri: 03.02.2019-22.01.2019)

is shaped in childhood through child's social environment and behavior. A peaceful and loving family atmosphere, healthy and adequate nutrition, a good educational institution, etc. is necessary for the healthy development of the child. There are many studies and legal arrangements concerning the other needs of the child, but unfortunately the child's need for love has not been sufficiently addressed in the legal sense. Even if the other needs of the child growing up in a loveless environment are provided, the desired benefit will not be achieved. In this study, we will try to reveal the framework and the importance of the right to love plays an active role in the material and spiritual development of children in order to give love to children as a right in a constitutional plane.

Keywords

Human Rights, Children's Rights, Love Right, Basic Rights, Islamic Law

GİRİŞ

Çocukluk dönemi en uzun süren canlı insandır. İnsanın kişiliği karakteri duygu ve inanç dünyası çocukluk döneminde şekillenir. Çocukluk dönemi insanda silinmez izler bırakır, korkular veya önyargılar belirlenir. Kişinin fiziksel özellikleri de bu dönemde şekillenir, sevginin pozitif enerji kaynağı çocuk için bitmeyen bir ihtiyaçtır. Özellikle bebeklik çağındaki çocuklar ihtiyaçlarını bizler gibi dillendiremez, ne ev, ne araba, ne de makam umurlarındadır. Haklarını savunmak için eylem yapmazlar, ağlamak tek çaredir onlar için. Çoğu zaman tek derdi annelerinin sevgi dolu kollarında olmaktır. Çocuğun kendine has bu özellikleri onları insan haklarının genel öznesi olan yetişkin bireylerden ayırır. Çocuk hakları, çocukluk dönemini büyük oranda etkilemektedir.

I. SEVGİ HAKKI'NIN ÖNEMİ, TANIMI, HUKUKİ NİTELİĞİ VE İHLALİ

A. Sevgi Hakkı'nın Önemi

Hukuk bilimi insan doğasından ve diğer bilim dallarından beslenir. Toplumsal yaşamı düzenleyen çokça kuralın aynı zamanda hukuk kuralı olması bunun göstergesidir. Sevgi, insan doğasının en sık başvurduğu ve ihtiyaç duyduğu olgulardan bir tanesidir. Psikolojik rahatsızlıkların birçoğu sevgisizlikten kaynaklanmaktadır. Sevgi insanın en doğal ihtiyaçlarından bir tanesidir.

Bruce Perry'nin yapmış olduğu araştırmalarda kendisine sevgi gösterilen çocuğun beyni ile kötü davranışlar sergilenen ve sevilmeyen çocuğun beyni arasında büyüklük ve gelişim açısından ciddi farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların en göze çarpanı beynin fiziksel büyüklüğüdür. Ayrıca insanı diğer canlılardan ayıran en büyük özellik olan analitik düşünebilmenin merkezi olan korteks bölümünün gelişmemesidir. Utero (Rahim) ve çocuğun beyni ilk dört yılda hızla gelişir ve çevresine tepkiler verir. Sinir sistemi, nöronlar ve beyin çalışmaya bağımlı olarak hızla gelişir. Beynin nöron-synaptic (Sinir sistemiyle alakalı işlevlere katılmakla görevli minik hücreler- nöronların birbiriyle bağlantı kurduğu bölge) fiziksel bağlantısı tekrarlama vasıtasıyla artar ve kuvvetlenir. Bu sebeplerle erken çocukluk dönemi genetik potansiyelimizi ileriki yaşlarda gösterip göstermeyeceğimizi belirler. Çocuk sakin ve huzurlu ise, beynin korteks tabakasını daha sık ve verimli kullanmaktadır. Dövme sövme gibi tehditler var olduğunda veya yeterli ilgi ve sevgiden mahrum kaldığında beynin tehdit algısı yükselir ve çocuk kendini gelecek tehlikeye odaklar. Bu da çocuğun gelişimine ciddi zarar verir. Çocuk tekrarlayan stres ortamına maruz kalırsa beyin korteks tabakası yeterince gelişmediğinden davranışlarının mutata sonuçlarını da tam olarak kavrayamayacaktır¹.

¹ Perry, Bruce, D.: Maltreatment and the Developing Child: How Early Childhood Experience Shapes Child and Culture, The Margaret Mc Cain Lecture Series, 2004, <http://www.lfcc.on.ca/mccain/perry1.html>.

Toplumun sağlık ve yaratıcılığı çocukları aracılığıyla yenilenir. Çocuğu ve özellikle erken çocukluk evresini göz ardı etmeyen devlet politikaları geliştirmek zorundayız. Beyin gelişimi sekteye uğramış bir birey vatan ve millete ne kadar faydalı olabilecek milli ve manevi duyguları nasıl hissedecektir?

Etik özellik barındırmamakla beraber insan davranışları üzerine yapılan deneylerde kendisine kötü davranılan çocukların diğer çocuklara oranlara çok daha sık bir şekilde hastalandıkları, öğrenme kapasitelerinin son derece düşük olduğu, boy ve kilolarının bariz bir şekilde farklı olduğu, genellikle depresif ve rahat uyku düzenine sahip olmadıkları ortaya konulmuştur². Bir başka çalışmada anne sevgisi gösterilmeyen veya kötü davranılan çocuklarda ilk iki yaş aralığında, ölüm riski gösterilenlere göre yüzde otuz yedi artmaktadır³.

Yapılan birçok bilimsel araştırmada çocuğun sevgisiz bir ortamda büyümesinin özellikle anne ve baba sevgisinden mahrum kalmasının, gelişimini sekteye uğrattığı ortaya konulmuştur. Ayrıca sevgisiz bir çevrede yetişen çocukların özgüvenlerinin olmadığı ve başkalarıyla ilişkilerinde de sorunlar yaşadıkları gözlemlenmiştir⁴.

Çocukların sevgi ihtiyacı ne yazık ki ulusal iç hukuk mevzuatlarında yer edinmemiştir. Çocuk ile ilgili olarak verilen mahkeme kararlarında da çocuğun sevgi ihtiyacına değinilmediği ve göz ardı edildiği görülmektedir⁵.

B. Sevgi Hakkı'nın Tanımı

Çocuklar için sevgi kavramına geçmeden önce sevginin genel bir tanımını yapmakta fayda vardır. Ne yazık ki günümüzde kavramlar toplumlar için son derece tehlikeli bir hal almıştır. İnsana son derece derin etkileri olan özgürlük, hoşgörü, şefkat ve merhamet gibi kavramların ne ifade ettikleri tam anlaşılmıyorsa tehlikeli bir hal alırlar⁶. Korkarım özgürlük demokrasi ve insan hakları

² **Spitz**, R. A.: Anaclitic depression: An inquiry into the genesis of psychiatric conditions in early childhood, II. The Psychoanalytic Study of the Child, 1946, c. 2, s. 313; **Van Rosmalen**, Lenny/**Van der Horst**, Frank C. P./**Van der Veer**, René: Of monkeys and men: Spitz and Harlow on the consequences of maternal deprivation, Attachment & Human Development, Leiden, 2012, s. 427.

³ **Spitz**, R. A. & **Wolf**, K. M.: Grief: A peril in infancy (Motion Picture). University of Akron Psychology Archives, 1947, Akron, Ohio; (Available through the Penn State Audiovisual Services, University Park, PA), s. 320.

⁴ **Morgan**, Clifford, T.: Psikolojiye Giriş, Ankara, 1984, s. 323; **Kaya**, Mevlüt: Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü, OMÜİFD, Samsun, 1997, S. 9, s. 197; **Yenibaş**, Rukiye: 0-6 Yaş Grubu Çocuk Gelişimi Eğitimi ve Sağlığı, İstanbul, 2015, s. 15-16.

⁵ **Dwork**, David P.: The Child's Right to Sue for Loss of a Parent's Love, Care and Companionship Caused by Tortious Injury to the Parent, 1976, s. 722.

⁶ "Sizin ve aileniz için tehdit oluşturan şeyleri sayın deseler bunlar arasında kavramları sayar mıydınız? Dünya'da olup bitene bakılırsa pek masum görünmüyor kavramlar. Kavramların tehlikeli olmalarından biz sorumluyuz, yarattıkları sonuçlardan olduğumuz gibi. Bir kavram

gibi kavramlar çoktan tehlikeli bir hal almıştır. Özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi kavramlar adına işgaller ve katliamlar yapılmakta, bir başka ülkenin iç işlerine müdahale vasıtası olarak kullanılabilir. Hukuki açıdan bile, insan hakları kavramının içeriği hususunda, genel bir mutabakat bulunduğu söylenemez⁷.

Duygu ve düşünceleri belirli bir tanımın içerisine sokmak son derece güçtür. Hukuk biliminde tanımlar son derece önemlidir. Tanımlar belirli bir çerçeve çizmek için vardır. Çizilen çerçevenin dışında kalan şeylere o hukuki kurum veya muhatap kanun hükümleri uygulanmaz. Özellikle çeşidi ve türü binlerce olan sevgi kavramını belirli bir çerçeve ile sınırlamak son derece güçtür. Sevgiyi bir şeye yakın ilgi duyarak ona samimiyetle bağlanmak, ona zarar verecek davranışlardan kaçınarak başka kimselerin veya şeylerin zarar vermesine engel olmaya çalışırken aynı zamanda iyiliğini isteme, gelişmesi ve mutlu olması için elinden gelen gayreti göstermek olarak tanımlayabiliriz. Sevginin gösterilmesinin çeşitli yolları vardır⁸. Sadece söz ya da davranışla değil, hissi duygularla varlığının farkına varılabilir⁹. Sevgi çocuklar için son derece önemli bir ihtiyaçtır.

İnsan davranışları üzerine yapılan çalışmalarda belki de en az sevgi ile ilgili araştırma yapıldığı görülmektedir. Sevgi son derece karmaşık anlaşılması ve kavranması güç bir olgudur. Sevginin sayılamayacak kadar çok türü ve çeşidi vardır. İnsan sadece canlı varlıklara değil kutsal ve hatta cansız varlıklara karşı da sevgi besleyebilir. Allah'a karşı olan sevgi, insan sevgisi, akraba sevgisi, para sevgisi bunlardan bazılarıdır.

Maalesef hukuk ile ilgili eserlerde de sevgi kavramı son derece az konu edilmiştir. Oysa arifler insanın mayasının sevgiyle yoğrulduğunu ve sevgi için yaratıldığını söylemişlerdir. Sevgi, hukuk kitapları ve makalelerde bilimsellikten uzaklaşmamak adına yazarlar tarafından ikinci planda bırakılmaktadır. Oysa

ne zaman tehlike arz eder? İçeriği bulanık olduğu halde herkes bu kavramı bildiğini sanınca...", (bkz., **Kuçuradi**, Ioanna: İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Ankara, 1980, s. 49).

⁷ **Çağırın**, Mehmet Emin: Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Ankara, 2006, s. 26.

⁸ **Bardakçı**, Mehmet, Necmettin: Mevlana'nın Evrensel Sevgi ve Hoşgörü Anlayışı, Marife, Y. 7, S. 3, Konya, 2007, s. 29; "İnsanın sevebilmesi için önce görmeyi bilmesi lazımdır. Görmek ise sadece bakmaktan ibaret değildir. Çünkü bakmak görmenin çok daha altında bir seviyeye hitap eder. Görebilen; ilgi gösteren, anlayan algılayan demektir. Bu sayede sevginin derinliği artar. Görmeyi sadece anatomik bir organ olan göz ile sağlamak mümkün değildir. Bunun ötesinde bize özgü bir değerlendirme olan gönül gözü kavramı da önemlidir.", (bkz., **Üstün**, Çağatay/**Demirci**, Nuray: Sevgi ve Etik, Fasikül Hukuk Dergisi, C. 7, S. 63, s. 15-16).

⁹ "Sevgi bir özürdür. Bunu bir çiçeğin özütüne de benzetebiliriz. Şöyle ya da böyle, mutlaka insanın içinde sevgiye dair bu özün bulunması lazımdır. Arıların bu çiçek özlerini toplaması gibi insanların da birbirleriyle olan iletişimlerinde bu öze ihtiyacı vardır.", (bkz., **Üstün**/**Demirci**, s. 15-16).

hukuk ve ahlak sevgiden kaynaklanmaktadır. Yaradılışımızın esas gayesi sevgi sınavından başarıyla geçmektir¹⁰.

Anne sevgisi insanın sevgiye dair yaşantılarının ilkidir. Kişiyi sevgiyle annesi tanıştırır. Anne çocuğunu kendisinin bir parçası ve devamı olarak algılar ve daha anne karnında içten sevgisini karşılık gözetmeden sunar¹¹.

Bu anlamda sevgi hakkı sahibi çocuktur. Çocuk 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre daha önce ergin olsa bile 18 yaşından küçük kimse olarak tanımlanmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda da çocuk 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmıştır¹².

Sevgi hakkı şu anda gerek uluslararası sözleşmelerde gerekse iç hukuk mevzuatımızda tanınmamaktadır. Ancak bu hak tanınır ise sevgi gösterme yükümlüsünün biyolojik annenin ve/veya babanın mı, tüm vatandaşların mı, yoksa herkesin mi olacağı da tartışma konusudur¹³. Kanaatimizce sevgi hakkının muhatabı öncelikle anne ve babadır. Anne veya babanın yokluğunda bakım yükümlülüğü kimin üzerindeyse (veli veya vasi) hakkın muhatabı olacaktır. Kimsesiz çocuklarda ise, sevgi hakkının muhatabı devlettir. Devlet bir tüzel kişilik olduğundan ve çocuğu sevemeyeceğinden, kimsesiz çocukların sevgisiz kalmamaları için politikalar veya çözüm yolları üretmelidir.

Sevgi, ilgi ile aynı şey değildir. Çocukla bütün gün ilgilenilebilir ancak sevgi gösterildiği anlamına gelmez. Sevgi ilgiyle de beraber olmak üzere olumlu duyguların hemen hepsinde var olan temel bir duygudur. Her olumlu ve güzel davranışta yer alan pozitif enerji kaynağıdır¹⁴.

Her şeyde olduğu gibi sevgi konusunda da aşırıya kaçıldığı haller vardır. Çocuğa gösterilen aşırı sevgi sebebiyle yine çocukta ruhsal ve psikolojik sorunlar baş gösterebilmekte kişilik bozuklukları ortaya çıkabilmektedir. Bu anlamda

¹⁰ “Bir merhum hukukçudan duyduğum korkunç korkunç bir mizah üslubuyla söylenen şöyle bir hayat ilkesine varırız: “Hayatın amacı başkasına azami zararı verip kendisi de asgari zarara uğrayarak bu dünyadan çekip gitmektir.” Herkesin bu hayat felsefesini ciddi olarak benimsemiştiği bir toplumda yaşanması mümkün değildir.”, (bkz., **Hatemi**, Hüseyin: Sevgi Hukuku, BÜHFD, C. 11, S. 145-146, İstanbul, 2016, s.143).

¹¹ **Fromm**, Erich: Sevme Sanatı, İstanbul, 1985, s. 54,58; **Özen**, Yener/**Gülaçtı**, Fikret: Duyuşsal Alan Öğrenilerinden Sevgi ve Sevgi Kuramları (Sevgiye Dair Söylenecekler), Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ordu, 2010, C. 1, S. 2, s. 137.

¹² **Zorlu**, Süleyman Emre: Günümüz ve İnsan Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme, SÜHFD, C. 21, S. 2, s. 129.

¹³ **Liao**, S. Matthew: The Right of Children to be Loved, What is Right For Children, Cornwall, 2009, s. 348.

¹⁴ “Sevgi, insanı bir şeye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten bir duygu, hayatın aslı, kendisi ve âlemin var oluş sebebidir. İnsanı Hakk'a götüren uzun ve zorluklarla dolu bir yol, gönülleri feragat ve fedakârlığa, yanıp kemale ulaşmaya alıştırır bir lütüftür. Almanın değil, vermanin esas olduğu sevgide karşılık bekleme olmadığından, içten ve samimi olarak seven bir kişi, sevdiğine zarar gelmemesi için gerektiğinde kendini feda eder.”, (bkz., **Bardakçı**, s. 29).

çocuğun sevgi hakkının sınırı çocuğa her anne ve babanın göstermesi gereken ortalama bir sevgi olmalıdır¹⁵.

C. Sevgi Hakkı'nın Hukuki Niteliği

Sevgi, aşk, saygı, şefkat, huzur, öfke, kıskanma ve bunlar gibi duygular nasıl hukukun konusu olabilir? İnsanlara “*sevin*” veya “*huzur verin*” gibi emredici bir hükmün uygulanabilirliği tartışmalıdır. Her duygunun insan hayatına farklı etkileri vardır. Sevgi ve öfke arasında insan hayatına etki bakımından uçurum bulunmaktadır. Aynı şekilde iyi olarak görülen birçok duygu bazen insan ve toplum düzenine ciddi zararlar verebilir. Örneğin evli bir kişinin eşi dışında karşı cinsten bir başka kimseye aşk beslemesi aile içerisinde ciddi problemlere sebep olabilir. Aynı şekilde bir terör örgütüne sempati beslemek özünde sözde iyi duygular barındırır da insana ve ülkeye fayda getirmeyecektir. Sevgi hakkının konusu korunmasız durumda bulunan çocuk olduğundan, niteliği gereği kötüye kullanılabilir bir argüman olarak da karşımıza çıkabilir. Bu itibarla çocuğun sevgi hakkı bağlamında ona esas sevgi göstermede, öncelikle yükümlülük biyolojik anne ve babasıdır denebilir. Diğer fertler belirli durumlarda anne ve babanın bu yükümlülüğünü yerine getirmesinde onlara yardım etmek durumundadır¹⁶.

Bazı duyguların kendiliğinden oluştuğuna inanılır. Bu nedenle çocuğa sevgi gösterilmesini zorunlu kılan emredici bir hükmün gereksiz olacağı şeklinde bir kanaat oluşabilir. Örneğin bazı yazarlar anne sevgisinin çocuğun doğmasıyla ortaya çıkacağını, bunun engellenemeyeceğini öne sürerler. Ancak yeni doğmuş bebeğini reddeden birçok annenin varlığı, anne sevgisinin dahi insanda içgüdü olarak mevcut olmadığını veya bazen oluşmayabileceğini gösterir¹⁷.

Kanun koyucunun emredici bir hükmünün insana özgü bir duyguyu konu edinmesi doğal olarak hem kanun koyucu hem de uyması gerekli insan topluluğu açısından çeşitli problemler barındırmaktadır. “Sevgi göster” şeklindeki bir emre uyulması belki de uyulması en güç emredici kural olabilir. Emrin öznesi hiç şüphesiz makineler değil insanoğludur ki makinelerin bile verilen emirleri sorguladıkları yapay zekâya ilişkin yapılan keşiflerle ortaya konmuştur. Kendisine zulmeden veya zarar veren bir kurum veya kuruluşa ya da kendisine türlü zulümleri reva gören gerçek kişiye sevgi göstermekle mükellef tutulmuş bir kişi bunu nasıl başaracak, göstermediği müddetçe kanuna karşı mı gelmiş olacaktır?

Tüm bu sorun ve sorunsalları pozitif hukukumuzda konusu belirli bir duyguyu barındıran emredici nitelikteki normlara bakarak iç hukukumuz bakımından çözüme kavuşturabiliriz.

¹⁵ Aşırı sevgi ve düşkünlüğün çocukta meydana getirdiği ruhsal ve psikolojik sorunlar için bkz., **Yavuzer**, Haluk: Çocuk ve Suç, İstanbul, 2016, s. 123.

¹⁶ **Liao**, s. 348.

¹⁷ **Kerim**, Yavuz: “Anne ve Çocuk”, Aile ve Toplum, Ankara, 1991, Y. 1, C. 1, S. 2, s. 12.

D. Sevgi Hakkı'nın İhlali

Görüleceği üzere çocuğun sevgiden yoksun büyümesi gelişimini sekteye uğratmaktadır. Bu anlamda çocuk için sevgi sadece duygusal bir ihtiyaçtan çok öte besin gibi fiziksel bir ihtiyaç niteliğine bürünmektedir. Sevgi gösterilen çocuklar reddedilenlere oranla özellikle boy ve zekâ düzeyinde geri kaldıkları bilimsel araştırmalarla ortaya konmuş bir gerçektir. Çocuklarına sevgi göstermeyen ancak maddi anlamda iyi bir hayat standardı sağlayan anne ve babalar hiç şüphesiz üzerlerine düşen vicdani, ahlaki, toplumsal ve sosyal sorumluluğu yerine getirmemişlerdir. Çocuğa ihtiyacı olan sevgiyi göstermeyen anne veya babanın bu fiili öncelikle bir haksız fiil niteliğindedir. Sevgi gösterilmeyen çocuk, kendisine sevgi göstermekle mükellef olanlara karşı, özel hukuk anlamında tazminat yaptırımına başvurabilir. Çocuğa sevgi göstermekle mükellef olanlar öncelikle anne ve babasıdır. Eğer anne ve baba yoksa bu yükümlülük vasiye düşmektedir. Zaten vasi olarak genellikle çocuğa en yakın akrabasının tayin edilmesinde çocuğun sevgi ihtiyacının da göz önünde bulundurulmadığı söylenemez. Çocuğa gösterilmesi gereken her anne ve babanın göstermesi gereken sevgidir. Sevgi hakkının ihlalinin tespiti her şekilde mümkündür. Örneğin çocuğa yönelik kötü muamele¹⁸, aile hukukundan doğan yükümlülüğün ihlali¹⁹ vb. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu kapsamında işlenen suçlarda çocuğun aynı zamanda sevgi hakkı da ihlal edilmektedir. Ayrıca çocukla kasten az iletişim kurulması, onunla ilgilenilmemesi de sevgi hakkının ihlalinin doğuracaktır. Çocuğun temel ihtiyaçlarının ailenin gelir durumuna oranla karşılanmaması da bir başka örnek olabilir.

Çocuğun yeterli sevgiyi alabilmesi için birçok kamu hukuku düzenlemesine de ihtiyaç vardır, özellikle anne ve babayı çocuğu sevmeye teşvik ve farkındalık adına öncelikle Anayasada bir düzenlemeye gidilmesi son derece önemlidir. Ardından görsel ve işitsel medya üzerinden çocuğa nasıl davranılması gerektiği üzerine programlar veya zorunlu kamu spotu uygulamaları, eş durumu atamalarında çocuklu ailelere öncelik verecek bir görev yeri atama sistemi, işyerlerinde hastanelerde veya adliyelerde çocuklar için kreş uygulamaları veya

¹⁸ TCK 232. Md: (1) Aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) İdaresi altında bulunan veya büyütmek, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verilir.

¹⁹ TCK 232. Md: (1) Aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikayet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Hamile olduğunu bildiği eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış bulunduğunu bildiği evli olmayan bir kadını çaresiz durumda terk eden kimseye, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir. (3) Velayet hakları kaldırılmış olsa da, itiyadi sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya baba, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

teşvikleri, çalışan annelerin işyerlerinden daha rahat izin alabilecekleri mesai sistemleri, anne veya babası hapishanede olan çocukların ayrıca bireysel olarak uygun ortamda en fazla görüş süresine sahip olabilecekleri bir cezaevi görüş sistemi, çocuklar için sevgi hakkı bağlamında getirilmesi lazım gelen kamu hukuku düzenlemelerinin bazılarıdır.

II. ULUSLARARASI METİNLERDE SEVGİ HAKKI

Sevgi hakkı uluslararası metinlerde çocuk hakları içerisinde değerlendirilmektedir. İnsan hakları içerisinde çocuk haklarının son derece önemli bir yeri vardır. Bunun sebebi hiç kuşkusuz çocuğun masumiyetin ve saflığın vücut bulmuş hali olmasıdır. Çocuklar yapıları gereği son derece kırılğan çok kolay kandırılabilir ve her türlü dış tehlikeye karşı korunmasızdır. Hal böyleyken bazı yazarlar son dönemlerde çocuk haklarının insan haklarından uzaklaşmakta olduğuna dair üç olgudan bahsetmektedirler. Birincisi “çocuk” kavramının son derece duygusal bir kavram olması sebebiyle insan hakları kavramına sığmamasıdır. İkincisi organizasyonların insan haklarının temel dayanaklarına gereken saygıyı göstermemesidir. Üçüncüsü ise çocuk haklarına ilişkin beyan ve yorumların insan hakları üzerinde varılmış uzlaşılara zarar vermesidir²⁰.

Görüleceği üzere çocuk haklarının insan hakları karşısındaki durumu ile ilgili tam olarak bir uzlaşma hâkim değildir. Yukarıdaki gerekçeleri kadın hakları için de söyleyebiliriz. Gerçekten de insan haklarının çerçevesi çizilip haklar verilirken yetişkin bir erkek mi hakkın konusu olacak yoksa yetişkin bir erkeğe göre daha savunmasız olan çocuk veya kadın mı olacaktır²¹. Tüm bu tartışmaların sebebi yetişkin erkeğin, kadının veya çocuğun birbirinden farklı ihtiyaçlara sahip olmasındandır. Ancak tartışmalar yetişkinlere göre daha savunmasız ve muhtaç durumda olan çocukların ihtiyaçlarının önem sırasına göre karşılanması gerektiği gerçeği gölgesinde yapılmaktadır.

Birçok uluslararası bildiride, makalelerde, bağımsız uluslararası kuruluşların çalışmalarında çocukların sevilme veya şefkat gösterilme hakkı olduğu beyan edilmiştir. 1979 tarihli Çocukların Fiziksel Hakları Beyannamesi’nde çocukların sevgi, şefkat ve hoşgörü hakları olduğu belirtilmektedir. 1979 tarihli Mozambik Çocuk Hakları Bildirgesine göre çocukların barışçıl, huzurlu, sevgi ve hoşgörülü bir yaşam hakları vardır. Her ne kadar evrensel anlamda uygulamasını göremesek de 1989 tarihli İsrail Çocuk Hakları Bildirgesine göre her çocuğun hoşgörülü, sevgi dolu ve koruyucu bir aile hayatı hakkı vardır. Birleşmiş Milletlerde 1966 tarihli Anne ve Babası Boşanmış Çocukların Hakları Bildirge-

²⁰ Cantwell, Nigel: The Human Rights of Children “Are Children Rights Still Human”, (Edited by: Antonella Invernizzi, Jane Williams), Union Road Farnham, England, 2011, s. 42.

²¹ “Çocuklar hangi kurallara neden uyulacağını yeterince algılayamazlar, çünkü henüz a-sosyal’dirler, toplumsallaşma süreci tamamlanmamıştır. Çoğunlukla yetişkinler, onlara uyulacak kuralları nedenleriyle anlatmazlar.” Yavuzer, s. 29.

sinde anne ve babaları üzerinde çocukların sevgi, bakım ve korunma hakları olduğu belirtilmiştir²².

Uluslararası bildirilerin bağlayıcılık yönü bulunmamaktadır, uluslararası sözleşmeler sözleşmeye taraf ülkeleri bağlar. Nitekim Türk pozitif hukukunda uluslararası sözleşmeler önemli bir yere sahiptir. 1982 anayasasının 90'ıncı maddesine göre usulüne uygun şekilde onaylanan milletlerarası antlaşmalar normlar hiyerarşisinde kanunlarla eşdeğer güçtedir. Ayrıca kanunlardan farklı olarak uluslararası sözleşmeler Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine götürülemez. Uluslararası sözleşmelere tanınan bir diğer ayrıcalık temel hak ve özgürlüklerle ilgilidir. Buna göre temel hak ve özgürlüklerle ilgili bir uluslararası sözleşme hükmü ile kanun hükmü farklı hükümler içerirse, uluslararası sözleşme hükümleri uygulanacaktır. Bu noktada hangi anlaşmaların temel haklara ilişkin sayılabileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi veya Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların bünyesinde yapılan temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşmelerde temel hak olarak geçen haklar esas alınmaktadır²³. Çocuk haklarına dair yapılmış en önemli sözleşmelerden birisi de Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir²⁴. Türkiye Cumhuriyeti bu sözleşmeyi 14.09.1990 tarihinde 4058 sayılı kanunla onaylamıştır²⁵. Çocuklar için sevgi hakkı, bahsedilen sözleşmede yer almamakla birlikte bir temel hak olarak da sayılmamaktadır.

Bazı yazarlar insan haklarından ayrı bağımsız bir "çocuk hakları" mefhumunun olabileceğine şüpheyle yaklaşır. Şüphe edenlerin en büyük gerekçesi hakkın ihlali halinde bunun tespiti ve yargılama konusu olabileceği sorunsalıdır. Bazı yazarlar çocukların beslenme ve bakım haklarının sevgi hakkından çokça baskın geldiğini belirtmektedir. Örneğin hukukçu düşünür Neil McCormik "Her çocuğun beslenme, bakım ve eğer mümkünse sevgi hakkı vardır." demiştir. İfadeyi de anlaşılacağı üzere diğer çocuğun diğer haklarını şüphe etmeden sayarken sevgi hakkını mümkün olduğu takdirde şeklinde ifade etmiştir. Bunun sebebi insanlara sevgi göster şeklindeki emredici bir hükme konu olamayacağı mıdır? Bu hak tanınır ise sevgi gösterme yükümlülüğünün biyolojik anne ve babasının mı, tüm vatandaşların mı yoksa herkese mi ait olduğu da tartışma konusudur²⁶.

Hem bedenen hem ruhen iyi durumda olan sağlıklı bireylerin yetişmesi, hiç şüphesiz ülke menfaatleri için de çok önemlidir. Hal böyleyken ne yazık ki

²² Liao, s. 347.

²³ Teziç, Erdoğan: Anayasa Hukuku, İstanbul, 2016, s. 14.

²⁴ Bu sözleşmede yer alan çocuk hakları ile İslam hukukunda yer alan çocuk haklarının karşılaştırılması için bkz. Zorlu, s. 125-160.

²⁵ Akbulut, Berrin: Ceza Mevzuatında Çocuk ve Çocukların Yakalanması, Gözaltına Alınması, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk araştırmaları Dergisi, C.19, S. 2, s. 543; Zorlu, s. 130-131.

²⁶ Liao, s. 348.

ülkemizde çocukların bakım ve barınma ihtiyaçlarının temini için birçok emredici ve düzenleyici norm bulunmasına rağmen, çocuğun sevgi ihtiyacı ile ilgili olarak iç hukukumuzda doğrudan bir düzenleme mevcut değildir.

Çocuğun sevgi hakkını savunan ve destekleyenler çocuğa eğitim, bakım, sağlıklı beslenme vb. haklara nazaran sevgi hakkına öncelik verip vermememiz gerektiği üzerinde dururlar. Sevgi hakkı bu haklara oranla daha öncelikli midir? Hatta sevgi hakkı diğer haklarla çatışabilir mi? Anne ve babalar genellikle kendi hayat planlarını yaparlar. Onların haklarıyla çocuğun sevgi hakkının dengesi nasıl sağlanacaktır. Bu haktan kaynaklanan politikalar ne olacaktır. Tüm bu ve benzeri sorulara elbette çocuk ve toplum psikolojisinde uzman bilirkişilerden oluşan kurulların cevap vermesi daha uygundur. Çocuklar için sevgi hakkı ile ilgili düzenlemeler ve alınması gereken tedbirler çok çeşitli ve şekillerde olabilecektir.

Bazıları çocuğun sahip olduğu diğer hakların sevgi hakkına oranla daha baskın olduğunu ileri sürerler. Örneğin çocuğun beslenme hakkı sevgi hakkına nazaran daha acil niteliktedir. Her ne kadar çocuğun yeterli sevgiyi alamaması onda fiziksel psikolojik ve sosyal zararlara sebep olsa da, yeterli beslenmemesi daha fazla zarar verecektir. Gerçekten de beslenme hakkı basit olarak eğitim hakkından önceliklidir. Hükümetler ve kamu kurumları temel ihtiyaçlar dururken başka bir ihtiyaca mutlak öncelik veremezler. Bunu öncelikle çocuğun yaşam hakkında gözlemliyoruz. Yaşam hakkı hiç şüphesiz çocuğun en öncelikli hakkıdır. Örneğin hükümetler eğitim kurumlarından önce hastane binalarını inşa ederler ki insanlar hastalıktan ölsünler. Eğer sevgi hakkı ile beslenme hakkı arasında seçim yapılması gerekiyorsa her ikisini de dengeli bir şekilde sağlanmasını sağlayacak çözüm yolları tercih edilmelidir.

Gerçek hayattaki bu durumlara örnek olarak ülkelerindeki savaş sebebiyle öksüz veya yetim kalan Suriyeli çocuklar verilebilir. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Suriyeli mültecilere inanılmaz boyutta²⁷ yardım yapmıştır. Bu harcamanın ihtiyaçlara göre dağılımında uluslararası sözleşmelerde yer alan yaşam, eğitim, temiz çevre, sağlık vb. temel insan hakları belirleyici rol almıştır. Eğer biz bu parayı Suriyeli çocukların öncelikli olarak sevgi hakkına odaklasaydık hiç şüphesiz birçoğu ilk geldiklerinde evsiz kalacak ya da yeterli gıdaya ulaşamayacaktı. Sadece ülkemiz vatandaşı olan öksüz ve yetimlerin değil Suriyeli öksüz ve yetimlerin de koruyucu aile hizmetiyle²⁸ sevgiden mahrum kalmamalarına yönelik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çalışmaları yapmaktadır. Bu anlamda her

²⁷ AFAD'dan sorumlu Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ Suriyelilere toplam 30 milyar dolar harcadığını belirtmiştir. <https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/recep-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-30-milyar-dolari-anlatti,cVOUpeVt9UKC0T0te uWZAw>, 28.01.2019

²⁸ 14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliği 4. Md: Gönüllü aileler kuruluşta koruma ve bakımda bulunan çocuklara belli saatlerde ya da hafta sonu veya resmi tatillerde yatılı olarak evlerinde misafir etmek suretiyle hizmet verirler.

ne kadar sevgi çocuk ihtiyaç listesinde üst sıralarda yer alsada, gerçekleştirilmesi ve uygulanabilirliği son derece maliyetli ve diğer temel haklarla çatışması halinde sevgi hakkına öncelik verilemediğinden dolayı sosyal haklar çerçevesinde yer alması gerekmektedir.

III. TÜRK HUKUKU'NDAKİ DURUM

Toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar vardır. Bunlar ahlak, hukuk, görgü ve en ayrıntılı düzenlemelere sahip din kurallarıdır. Hukuk kuralları toplumsal yaşamı düzenleyen diğer kurallardan kopuk ve bağımsız değildir. Aslında bu kurallar birbiri ile ne kadar uyumlu iseler toplum o kadar huzurlu olacaktır denebilir. Örneğin din kuralının yapılmamasını emrettiği bir şeyi hukuk kuralı yapmak zorunda bırakırsa, bir seçim yapmak zorunda olan kişi doğal olarak sıkıntıya girecektir. Bu itibarla kanun koyucu ve tatbik ediciler toplumsal yaşama hâkim diğer kuralları göz ardı etmemeli ve toplumun huzur ve refahını sağlamalıdır. Ancak ne yazık ki toplumsal yaşamı düzenleyen diğer kurallarda çokça yer alan, duygu ve düşünce dünyamızın yegâne ürünü olan sevgi mefhumu pozitif hukuk normlarımız tarafından göz ardı edilmiştir. Sevgi dinine ve Hz. Peygamberin sevgi eksenli güzel ahlakı üzere yaşamayı görev edinen Türk milletinin değerleri Anayasasında ve kanunlarında hak ettiği konumda değildir. Bu bölümde çocuğun sevgi hakkının göz önüne alındığı düzenlemeler ve yargı kararlarına değinildikten sonra genel olarak sevgi olgusunun iç hukukumuzda etkisine de değinilmiştir.

A. 1982 Anayasasında Sevgi ile İlgili Düzenlemeler

İlk olarak 1982 Anayasasında sevgi sözcüğü ne yazık ki çok az, sadece 3 yerde geçmektedir. Bunların ikisi başlangıç bölümünde ve bir temenniye barındırmakla beraber birlik ve beraberlik vurgusu içermektedir. Herhangi bir görev veya sorumluluk yüklememektedir.

“Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarında, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu; ... TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.”²⁹

²⁹ 82 Anayasasının Başlangıç Bölümü, Anayasanın 176. maddesine göre Anayasa metnine dâhildir. Bu itibarla diğer birçok ülke anayasasından farklı olarak sadece bir temenniye barındırmaz. Anayasasının diğer maddeleriyle eşit pozitif hukuki değerdedir., bkz. **Gözler**, Kemal: Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa, 2013, s. 214.

B. Türk Medeni Kanunu'nda Sevgi Hakkı

Türk aile yapısına ciddi etkileri olan birçok kuralın belirlendiği Türk Medeni Kanunu'nun herhangi bir yerinde “sevgi” sözcüğü geçmemekle beraber “saygı” sözcüğü 322'nci maddede yer verilmiştir. Saygı kelimesi aile bireylerinin birbirlerine karşı yükümlülükler bölümünde ailenin huzur ve bütünlüğünün sağlanması amacıyla aile bireylerinin birbirlerine yardımcı olmakla ve karşılıklı saygı ve anlayış göstermekle yükümlü kılınmıştır³⁰. Görüleceği üzere Türk Medeni Kanunu'nda aile bireyleri saygılı olmakla yükümlü tutulmuşken sevgi göstermekle yükümlü tutulmamışlardır³¹. Ancak saygı ve sevgi huzurlu bir aile ortamı için birbirlerini tamamlayan, olmazsa olmaz, güzel duygulardır.

C. Mahkeme Kararlarında Sevgi Hakkı

Az da olsa Türk pozitif hukukunda çocuğun sevgi ihtiyacından bahseden mahkeme kararları mevcuttur. İlgili mahkeme kararları incelendiğinde çocuğun sevgi ihtiyacının açık bir şekilde belirtildiği ve mahkemenin nihai kararına gerekçe olarak alındığı görülmektedir³².

Aile mahkemelerinin sevgiden bahseden mahkeme kararları genel olarak incelendiğinde karı koca arasındaki sevgi varlığının sadakat yükümlülüğü³³ çerçevesinde dolaylı olarak arandığı görülmektedir. Sadakat yükümü tam ve sınırsız bağlılık anlamına gelir, buradaki yükümlülük sadece cinsel anlamda değil, duygusal düşünsel ve ekonomik sadakati de içerir³⁴. Bazı mahkeme kararlarında ise boşanmaya ilişkin gerekçe olarak eşler arasında sevgi kalmadığı belirtilmektedir³⁵.

³⁰ TMK 322. madde: Ana, baba ve çocuk, ailenin huzur ve bütünlüğünün gerektirdiği şekilde birbirlerine yardım etmek, saygı ve anlayış göstermek ve aile onurunu gözetmekle yükümlüdürler.

³¹ TMK 338'de ise eşler ergin olmayan üvey çocuklarına ilgi göstermekle yükümlü tutulmuştur. Sevgi'den bu maddede de bahsedilmemiştir. Oysa ilgi göstermekle sevgi göstermek aynı şey değildir.

³² Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 23. 11. 2016 T. 2016/2-1493 E. 2016/1077 K., “yaşı sebebiyle anne bakım, sevgi ve şefkatine muhtaç çok küçük 17.01.2014 doğumlu ...'nin velayetinin Kanun'un amacına uygun olmayan bir gerekçeyle davacı-karşı davalı babaya bırakılması usul ve yasaya aykırı olmuş, bozmayı gerektirmiştir.”

³³ TMK, 185. Madde: “Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.” İlgili kanun maddesinin sadakatten yoğun şekilde bahsetmişken sevgi kavramından bahsetmemesini eksiklik olarak görmekteyiz.

³⁴ Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku Aile Hukuku, İstanbul, 2016, C.3, s.157.

³⁵ YHGK, 24. 02. 2016 T., 2014/2-813 E., 2016/157 K., “evlilik birliğini devam ettirmelerinin mümkün olmadığı, birbirlerine saygı ve sevginin kalmadığı gerekçesiyle davanın kabulüyle”. YHGK, 14.06.2017 T., 2017/2-1573 E., 2017/1195 K., “ taraflar arasında evlilik birliği içerisinde olması gereken sevgi ve saygının ortadan kalktığı, çocukların vefatı ile de aralarındaki bağların kopmuşu”.

Mahkemelerimizde çocukların sevgi ihtiyacından tazminat davalarında da bahsedildiği ve tazminata gerekçe olarak yer verildiği görülmektedir. Anne veya babası öldürülen veya sakat bırakılan kimseye takdir olunacak tazminata gerekçe olarak çocuğun anne veya baba sevgisinden mahrum kalacağından bahsedilmektedir³⁶. Yargıtay'ın bazı kararlarında açık olarak ifade edilmese de çocuğun sevgi hakkı gerekçelerde yer almaktadır. Örneğin Yargıtay 2. Hukuk dairesi bir kararında boşanma neticesi çocukla gerekçe gösterilmeden pedagoğa kişisel ilişki kurması hükmüne bağlanmış babanın yerel mahkeme kararını temyizi üzerine pedagoğ huzurunda babanın kişisel ilişki kurmasına gerekçe olmadığı ve çocuğun baba sevgisinin pedagoğ huzurunda hissedemeyeceği gerekçesiyle bozmuştur³⁷.

D. Diğer Düzenleyici Normlarda Sevgi Hakkı

Çocuk ne kadar iyi bir eğitim alırsa alsın, eğitim başarısı algılama ve beceri kabiliyetleriyle doğru orantılıdır. Bunun yanında yapılan araştırmalara göre öğretmenin sevgiyle yaklaşması ya da öğrencinin dersi sevmesi onun daha başarılı olmasını sağlamaktadır. Sevginin eğitimde itici faktörü son derece önemlidir³⁸. Öğretmeninden korkan bir çocuk ona bilmediği şeyleri nasıl soracaktır? İçinde sevgi olmayan okula öğrenci gitmek dahi istemeyecektir. Okullar sevecen öğretmen ve yöneticilerle doldurulmalıdır. Bununla ilgili olarak Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin 78. maddesinin 3'üncü fıkrasında "Müdür Yetki Görev ve Sorumlulukları" başlığı altında müdürün sevgi ve saygıya dayalı davranış içerisinde bulunması gerektiği hüküm altına alınmıştır³⁹. Ancak öğretmenin görev ve sorumlulukları bölümünde sevgi hakkıyla ilgili herhangi bir hüküm yoktur. İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin içerisine, tabiri caiz ise sevgi

³⁶ Y 17. HD. 27.02.2018 T., 2015/8151 E., 2018/1372 K., "... 'nın çok küçük olmaları sebebiyle baba sevgisine muhtaç olup bu kaza sebebiyle babalarını hergün yatacak halde görmeleri sebebiyle duydukları acının okul ve eğitim hayatlarını olumsuz etkilediğini belirterek"; Y 3. HD, 22.05.2017 T. 2016/398 E. 2017/7649 K. "Manevi tazminat isteyen yakının kazalı ile olan saygı ve bağlılığının, duygu birliğinin derecesi, biri birlerine gösterdikleri koruma, sevgi, düşkünlük, göz önünde tutularak, manevi zararın oluşup oluşmadığı ve tüm bunların yanı sıra olayın meydana gelişindeki özellikler dikkate alınarak manevi tazminatın miktarı değerlendirilmelidir."

³⁷ Y 2. HD., 20. 10.2016 T. 2016/15134 E. 2016/13899 K. "Bu husus nazara alınmadan çocukla babası arasında pedagoğ ya da psikolog gözetiminde kişisel ilişki tesisi doğru bulunmadığı gibi, kişisel ilişki düzenlenirken çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararları esas alınır. ... Mahkemece tesis edilen kişisel ilişki babalık duygularını tatmine elverişli olmadığı gibi, çocuk bakımından da baba sevgisini tatmaya elverişli değildir. O halde baba ile çocuk arasındaki kişisel ilişkinin daha uygun süreli ve gözetimsiz olarak düzenlenmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulması doğru bulunmamıştır."

³⁸ **Kayadibi**, Fahri: Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi, İÜİFD, İstanbul, 2002, S. 5, s. 33-34.

³⁹ MEBOKY, 78/3: Müdür, görevinde sevgi ve saygıya dayalı, uyumlu, güven verici, örnek tutum ve davranış içinde bulunur; mevzuatın kendisine verdiği yetkileri kullanır.

konulması unutulmuştur. İçerisinde sevgi hakkı ile ilgili olarak herhangi bir hüküm mevcut değildir⁴⁰. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda⁴¹ da sevgi ile ilgili olarak herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

Aile mahkemelerinin görevi ve görevine giren işlerdeki yargılama usulüne dair 7'inci maddesinde aile mahkemelerinin önlerine gelen davalarda esas incelemesinde bulunmadan önce boşanmaya gerekçe olarak eşlerin ve varsa çocukların hangi problemlere sahip oldukları ve ne gibi zorluk ve tehditlerle karşı karşıya olduklarına dair durum tespiti yapmaları, tespitten ardından gerektiğinde uzman desteği ile problemleri çözmek için gayret sarf etmeleri, ailenin bir arada kalması, dağılmaması için gayret göstermeleri hüküm altına alınmıştır⁴². İlgili hükümde aile mahkemesinin tüm bu işlemlerdeki ana hedefinin ailenin devamı değil, aile içerisindeki sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması olduğu belirtilmiştir. Kanun koyucu açık olarak ilgili hükümde Aile mahkemesinin yargılama esnasında oluşacak olumsuz durumlar sebebiyle öncelikle çocukların anne ve babasına düşman edilmelerinin mümkünse önüne geçilmesi misyonunu hâkime yüklemiştir. Hiç şüphesiz sevgi ve saygı gibi duygular aile içerisinde karşılıklı olduğu zaman bir anlam ve değer taşırlar. Babasına sevgi ve saygı duymayan çocuğa, babanın göstereceği sevgi, çocuğa herhangi bir yarar sağlamayacaktır.

Günlük yaşantımızda yaptığımız birçok şey başkalarının bize olan sevgisi sebebiyledir. Ulusal Ozanımız Neşet Ertaş'ın bir şarkısında da dediği gibi “*Sevgi bir haktır seven alır bu hakkı*”. Sevmek için önce sevmek gereklidir. Ancak çocuğun anneye olan sevgisi de anne sevgisinin tamamlayıcı olduğu söylenebilir.

Sevgi insanı sürekli iyiye götüren bir olgu değildir. Örneğin kişi başkasına olan sevgisi sebebiyle suç da işleyebilir. Bazı durumlarda evlat, anne baba veya kardeş bağı ilgili suçun cezasında bir indirim sebebi olarak öngörülmüştür. Örneğin Türk Ceza Kanunu'na göre üstsoy, altsoy eş veya kardeşinin işlediği bir suçta üstlenen kişiye ilgili ceza dörtte üçe kadar indirilir veya hiç ceza verilebilir. İlgili hükümle kanun koyucu akrabalık bağı ile birbirine bağlı olan kişilerin sevgilerini suça iten bir sebep olarak öngörmüş ve hukuki bir sonuç bağlamıştır⁴³. Aynı şekilde suç işleyen üstsoyunun, altsoyunun, eşinin veya kardeşinin

⁴⁰ MBOÖEİKY, 90/b maddesinde sevgi sözcüğü geçmektedir ancak bu çocuğun çevre sevgisi kazandırılması ile ilgilidir.

⁴¹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf>

⁴² 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, Madde 7: “*Aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanmadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir.*”

⁴³ Türk Ceza Kanunu 270. Madde: (1) Yetkili makamlara, gerçeğe aykırı olarak, suçu işlediğini veya suça katıldığını bildiren kimseye iki yıla kadar hapis cezası verilir. Bu suçun üstsoy,

araştırılmaması yakalanmaması ve tutuklanmaması için imkân sağlayan ya da bu kimseler hakkında tutukluluk kararı verildiği halde yerini bildirmeyen kimseye ceza öngörülmemiştir⁴⁴. Bu hükümlerde her ne kadar sadece akrabalık bağı cezada indirim sebebi olsa da aradaki sevginin de ilgili hükümlerin varlığına sebep olduğu söylenebilir.

E. Değerlendirme

İç hukukumuz bakımından sevgi hakkının anayasal bir düzlemde çocuklara bir hak olarak tanınması gerekmektedir. Çocuklar için sevgi hakkı yapısı gereği son derece önemli bir hak niteliğindedir. Ancak diğer temel haklara nazaran ikinci planda kaldığı da bir gerçektir. Sevgi hakkının sosyal ve ekonomik haklar içerisinde düzenlenmesini iç hukukumuz bakımından uygun görmekteyiz. Zira sosyal ve ekonomik hakların anayasanın 65'inci maddesi gereği devletin mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirileceği düzenleme altına alınmıştır⁴⁵.

IV. İSLAM HUKUKUNDA ÇOCUĞUN SEVGİ HAKKI

İslam hukuku ile ilgili hüküm verilirken öncelikle edille-i şeriyeye⁴⁶ şeklinde ifade edilen Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas kaynaklarına başvurulur. Kur'an ve Sünnet maddi kaynak niteliğindedir. İcma bütün müçtehitlerin hukuki bir konuda mutabakatla aynı görüşte olmaları, kıyas ise hakkında hüküm bulunmayan bir meseleden, hakkında hüküm bulunmayan bir mesele hakkında, aradaki benzerlik sebebiyle hüküm çıkarma metodudur⁴⁷.

İslam hukukunun ilk başvuru kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de insanların yaratılış amacının kulluk olduğu⁴⁸, kulluğun gereklerinden birinin ise Allah(c.c.)

altsoy, eş veya kardeşi cezadan kurtarmak amacıyla işlenmesi halinde; verilecek cezanın dördte üçü indirilebileceği gibi tamamen de kaldırılabilir.

⁴⁴ Türk Ceza Kanunu 283. madde: (1) Suç işleyen bir kişiye araştırma, yakalanma, tutuklanma veya hükmün infazından kurtulması için imkan sağlayan kimse, altı aydan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Bu suçun üstsoy, altsoy, eş, kardeş veya diğer suç ortağı tarafından işlenmesi halinde, cezaya hükmolunmaz. 248. Madde: Madde 284- (1) Hakkında tutuklama kararı verilmiş olan veya hükümlü bir kişinin bulunduğu yeri bildiği halde yetkili makamlara bildirmeyen kimse, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (4) Bu suçların üstsoy, altsoy, eş veya kardeş tarafından işlenmesi halinde, cezaya hükmolunmaz.

⁴⁵ "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.", T.C. Anayasası 65. Madde.

⁴⁶ Edille-i Erbaa olarak da ifade edilmektedir. Erbaa Arapçada dört anlamına gelir.

⁴⁷ **Schact**, Joseph: İslam Hukukuna Giriş, (Çev. M. Dağ- A. Şener), Ankara, 1986, s. 125; **Avcı**, Mustafa: Türk Hukuk Tarihi, Konya, 2017, s. 38; İslam hukukunun ortaya çıkış süreci için ayrıca bkz. **Karakoç**, İrem: Hicri Birinci Yüzyılda Hukukçu Kavramı, DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, İzmir, 2014, s. 4225-4259.

⁴⁸ "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım?", (ZARİYAT, 51/56)

sevgisi olduğu belirtilmiştir⁴⁹. Kur'anı Kerimde Allah(c.c.) güzel davrananları ve iyilik yapanları sevdiğini birçok ayette belirtmektedir⁵⁰.

Anne babanın ise evladına yapacağı en büyük iyilik onu sevmesi ve ona mutluluk vermesidir. Hz. Peygamber'in bu yönde birçok sünneti bulunmaktadır. İslam hukukçuları davranışlara yön veren saiki esas almak suretiyle ahlak kurulumu hukuk kuralına dönüştürmüşlerdir⁵¹. Bu sebeple çocuğa sevgi gösterilmesiyle ilgili ayet ve hadislerin hakkın tanınması ve sınırlarının çizilmesi bağlamında yol gösterici olduğu kanaatindeyiz.

A. Kur'an'da Sevgi Hakkı

Kur'an'da çocuklar insanlara verilen nimetlerle birlikte anılmış ve bir kıvanç kaynağı olarak belirtilmiştir. Çocuk Allah (c.c.) tarafından dünyada insanlar güzel bir biçimde yaşasın diye verilen maddi servetlerle birlikte anılmış, güç ve kuvvet vesilesi olarak gösterilmiştir. Muhtelif ayetlerde çocuğun bu özelliğiyle bir imtihan vesilesi olduğu vurgulanmıştır⁵².

Çocuklar Allah tarafından insanlara verilen mutluluk huzur ve neşe kaynağı olmakla birlikte aynı zamanda güç, kuvvet ve övünme vasıtası olduğu için insan bu nimete şükretmeli şükürünü eda etmelidir. Bu anlamda Kur'anı Kerimde eski peygamberlerin ve müminlerin dualarında hayırlı evlat talep ettikleri, dualarının kabulü ile evlat verildikten sonra da şükür ettikleri geçmektedir⁵³: *“Ey Rabbimiz! Bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği olacak (salih insanlar) ihsan et, bizi takva sahiplerine imam kıl derler”* (FURKAN 25, 74).

Kur'an-ı Kerimde çocuk sevgisi müstakil bir ayette ele alınmamış bütününde başka bahislerin içerisinde ele alınarak meselenin canlılığı ve önemi hissettirilmiştir. Kur'an-ı Kerimin farklı yerlerinde yaşamlarıyla güzel bir örnek olan Peygamberler ya da olaylar üzerinden örnekler verilmiştir. Örneğin Hz. Nuh'un kâfirlerden yana olan oğlunun ölümü üzerine şiddetli bir şekilde ızdırab çekmesi (HUD, 11/45), Hz. Musa'yı nehre terk etmek zorunda kalan annesinin telaşı (KASAS 28/10-13), Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'un kaybolması neticesi olu-

⁴⁹ *“İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da ona ortak koşanlar vardır. Onları, Allah'ı severcesine severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir. Zulmedenler azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu bir bilselerdi.”* (BAKARA, 2/165)

⁵⁰ (BAKARA 2/195), (AL-İ İMRAN 3/134), (AL-İ İMRAN 3/148), (MAİDE 5/13), (MAİDE 5/93)

⁵¹ **Köse**, Saffet: İslam Hukukuna Giriş, İstanbul, 2012, s. 53.

⁵² *“Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlara ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Bunlar dünya hayatının nimetleridir. Halbuki gidilecek yerin güzeli Allah katındadır “Al-i İmran 3, 14.*

⁵³ **Canan**, İbrahim: Kur'an'da Çocukla İlgili Meseleler, AÜİFD Dergisi, S. 8, Erzurum, 2010, s. 23.

şan üzüntü ve kederden gözlerinin görme yetisini kaybetmesi (YUSUF, 12/84) gibi ayetlerde peygamberlerin hayatları örneğinde evlat sevgisinin önemi de vurgulanmıştır⁵⁴.

B. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Sevgi Hakkı

İslam hukukunun bir diğer maddi kaynağı olan Sünnette çocuk sevgisiyle ilgili olarak çokça hadis vardır. Hz. Peygamberin hayatı tüm insanlara çocuk sevgisi anlamında örnek teşkil etmektedir. Hz. Peygamber çocuklara karşı her daim şefkatli, merhametli ve sevgi dolu olmuştur. Hz. Peygamberin tüm yaşamı boyunca çocuklara sevgi gösterdiği onları her türlü kötü şeylerden koruduğu ve gelişmeleri için önlerini açtığı hadislerden açıkça anlaşılmaktadır. Hz. Peygamberin çocuk sevgisi içe kapanık dışa vurulmamış veya belli edilmemiş bir çerçevede değildir. Hz. Peygamber çocuklara onları gerçekten sevdiğini tam manası ile hissettirecek söz tavır ve davranışlarda bulunmuştur⁵⁵:

*"Bir seferinde Hz. Hasan'ı omuzuna almış, gidiyordu. Bir adam kendisini bu halde görünce, Hasan'a; "Ey çocuk, bindiğin binek ne güzeldir." dedi. Peygamberimiz (a.s.m.) de cevap verdi: "O da ne güzel binicidir.""*⁵⁶

*"Bir defasında Akra bin Habis, Peygamberimizi (a.s.m.), Hz. Hasan'ı öperken gördü ve şöyle dedi: "Benim on çocuğum var; şimdiye kadar hiçbirini öpmedim." Bunun üzerine Peygamberimiz, "Merhamet etmeyene merhamet olunmaz." Buyurdu"*⁵⁷.

Hz. Peygamber hiçbir zaman mescitte oynuyorlar gürültü yapıyorlar diye çocukları kırmamış, hatta bir seferinde imamlık yaptığı sırada sırtına binen torunu ininceye kadar secdeyi uzatmıştır⁵⁸.

⁵⁴ Canan, s. 21.

⁵⁵ Sancaklı, Saffet, Hz. Peygamber ve İnsan Hakları, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Samsun, 2003, c. 3, S. 2, s. 38-39; Yeğin, Hüseyin İbrahim: Hz. Peygamber (s.a.s)'in Hadislerinde Sevgiyi Geliştiren Unsurlar, *Kutlu Doğum Sempozyumu "Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi"*, HÜİFD, Şanlıurfa, 2007, C. 17, S. 17, s. 154.

⁵⁶ İbn Hacer, el-İsâbe, I/329.

⁵⁷ Müslim, *Fedâil*, 65; Tirmizi, *Birr ve Sila*, 12.

⁵⁸ Abdullah İbnu Şeddad, babası (r.a.)'ndan naklediyor: Der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm iki akşam namazının (yani akşam ve yatsının) birinde yanımıza geldi. Hasan veya Hüseyin'den birini taşıyordu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm öne geçip çocuğu yere bıraktı. Sonra tekbir getirip namaza durdu. Sonra namaz sırasında uzunca bir secde yaptı." Babam devamla dedi ki: "(Secde çok uzadığı için) başımı kaldırıp baktım. Bir de ne göreyim! Secdede olan Resûlullah'ın sırtına çocuk binmiş duruyor. Ben hemen secdeme döndüm. Namaz bitince, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a cemaatten: "Ey Allah'ın Resûlü! Namaz sırasında öyle uzun bir secde yaptınız ki, bir hadise meydana geldi zannettik veya sana vahiy indi zannettik!" diye soranlar oldu. "Hayır!" dedi, "bunlardan hiçbiri olmadı. Velakin, oğlum sırtıma bindi. Ben, acele edip hevesi geçmeden sırtımdan indirmeyi uygun bulmadım (kendisi ininceye kadar bekledim). Nesai, *İftitah* 83, (2, 229, 230).

“Çocuklarınızı çok öpün, zîrâ her öpücük için size cennette bir derece verilir ki, iki derece arasında beş yüz yıllık mesâfe mevcuttur. Öpücüklerinizi sayarlar ve sizin için yazarlar.”⁵⁹

“Çocuğu olan, onunla çocuklaşsın.”⁶⁰

Hz. Peygamberin anne ve babaların çocuklarını eşit şekilde sevmeleri gerektiği, hiçbir hususta negatif ayrımcılık yapılmaması ve adil olunması gerektiği şeklinde birçok hadisi vardır.

“Allah’a karşı gelmekten sakının çocuklarınız arasında adil olun.”⁶¹

“Enes bin Mâlik’ten rivayet olunur ki: “Peygamberimizin yanında bir adam oturuyordu. Bir ara adamın erkek çocuğu geldi. Adam çocuğu aldı dizlerine oturttu. Az sonra bir de kız çocuğu geldi. Onu da yanına oturttu. Peygamber Efendimiz adama sordu:

“Niçin ikisini bir tutmadın?”

“Hazret-i Ali’den rivayet olunur ki: “Peygamber Efendimiz bize ziyarete gelmişti. O gece bizde kaldı. Hasan ve Hüseyin de uyuyorlardı. Bir ara Hasan su istedi. Peygamberimiz hemen kalktı ve su kırbasından bir bardak su aldı, çocuğa vermek için getirmişti ki, o sırada Hüseyin de uyandı. Hüseyin bardağa uzandı ve su içmek istedi. Peygamberimiz suyu Hüseyin’e vermedi, önce Hasan’a verdi. Bunun üzerine Fatıma dayanamadı ve ‘Hasan’ı Hüseyin’den çok seviyorsunuz gibi...’ dedi. “Peygamberimiz, ‘Hayır, suyu önce Hasan istedi’ buyurdular.”⁶²

Bunlar gibi daha birçok hadis-i şerif⁶³ İslam’da çocuklara sevgi gösterilmesinin gerektiğini bu sevginin çocuk tarafından anlaşılacak biçimde söz tavrı ve davranışlara yansımaları gerektiğini göstermektedir. Hz. Peygamber çocuklarına sevgi göstermeyenleri uyarılmış aralarında sevgi bağı zedeleyecek, çocuklar arasında ayırım yapılması gibi davranışları eleştirmiştir. Bu şekilde çocuğun sevgi hakkını koruyucu tavrı aldığı açıkça görülmektedir. Emrin muhatabı öncelikle anne babalar olmak üzere bütün insanlardır ki Hz. Peygamber kendinden önceki Peygamberler gibi sadece kendi kavmine gönderilmiş değildir. İslam dininin muhatabı tüm insanlıktır.

⁵⁹ Zeyd İbnu Ali İbni Huseyn İbni Ali İbni Ebî Tâlib, Müsnedü Zeyd İbnu Ali, Lübnan, 1966, s. 505.

⁶⁰ Camiüs Sağır 6/209, Hadis No: 8975; Deylemî, III, 513.

⁶¹ Müslim, Hibat, 3, 13.

⁶² Üsdü’l-Gabe, 5: 523.

⁶³ Zeyd isminde bir çocuğun evcil hayvanı ölmüş, Hz. Peygamber çocuğa taziye ziyaretine gitmiş ve onu neşelendirmiştir. Buhari, Edeb 112 (VII, 119); İbn Mace, Edeb 24 (II, 1226); Hz. Peygamber bir defasında çocuk yaşta olan Abdullah b. Zübeyr’i sırtına alarak oyun oynamıştır. Hâkim; el-Müstedrek, III, 555-556.

C. Çocuğun Sevgi Hakkı bağlamında Hıdane Hakkı

İslam hukukunda hıdane, çocukları sürekli olarak yanında bulundurma, onların beslenmesi, bakımı, korunması vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması ve terbiye edilmesi hak ve görevidir⁶⁴. Hıdane velayet hakkı ile aynı anlamı taşımaktadır. Velayet hakkı, ehliyesiz veya eksik ehliyetlilerin şahıs ve mal varlıklarını korumak ve gözetme hakkı ve görevidir. Velayet hakkı sahibi genellikle baba ve baba tarafından erkek akrabalar iken, hıdane hakkında ise ana ve ana tarafından akrabalar yetkili ve görevli tutulmuşlardır⁶⁵.

Hıdanenin ne şekilde ifa edileceği Kur'an Ayetleri ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle belirlenmiştir. Sevgi çocuk için temel ihtiyaçlardan bir tanesidir. Yukarıda da izah edildiği üzere anne ve baba çocuğu sevmeli, bu sevgi sadece iç dünyada kalmamalı ona sevgisini tavır ve davranışlarıyla hissettirmelidir. Çocuğunu sevmeyen bir kişi hıdane görevini de hakkıyla yerine getirmemiş olacaktır.

İslam hukukuna göre çocuğun bakımı ve sorumluluğundan eşler birlikte sorumludur. Eşler ayrılırsa hıdane hakkı önem arz eder. Hıdane hakkı kime verilirse, çocuğun sorumluluğu da o kişiye ait olur. Ayrılık durumunda hıdane hakkı sahibi öncelikle annedir. Anne çocuğu şefkat, merhamet ve sevgisiyle kucaklar, çocuk anne kokusuyla sakinleşir ve huzur bulur⁶⁶.

Ayrılık durumunda hıdane hakkı sahibi öncelikle anne olmakla birlikte anne buna zorlanabilir mi? Burada hıdane hakkının hukuki niteliği belirleyici rol oynamaktadır. İslam hukukunda hıdanenin hukuki niteliğiyle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hıdanenin bir hak olduğunu ileri sürenler hıdane hakkını kullanmak istemeyenlerin buna zorlanamayacağını ileri sürerler⁶⁷. Anne istemezse çocuğa bakmaya zorlanamaz. Bir diğer görüşe göre, hıdane hem bir hak hem de bir yükümlülüktür. Hıdanede çocuğun da hakkı vardır. Dolayısı ile hıdane hakkından vazgeçen anne buna zorlanabilir. İbn Abidin'e ait olan bu ikinci görüş İslam hukukunun bir uygulaması olan Osmanlı devletinde de hakim olmuştur⁶⁸. Ebussuud Efendi bir fetvasında hıdanede çocuğun da hakkı oldu-

⁶⁴ **Bilmen**, C. 2, s. 421, 452; **Karakoç**, İrem: Bir Osmanlı Müessesesi Olan Hıdane Hakkının ve Osmanlı Aile Hukukunda Uygulanışının İzmir Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinden İncelenmesi, GÜHFD, C. 19, S. 3, Ankara, 2015, s. 155.

⁶⁵ **Aydın**, M. Akif: Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 2014, s. 269.

⁶⁶ **Demir**, Abdullah: Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 2011, s. 178.

⁶⁷ "Çocuğa bakıp bakmama, annenin önceliğine ve tercihine bırakılmıştır. Örf âdete atf yapılmıştır. Muhtemelen o devirde çocuk emzirme, soylu ve varlıklı bir annenin yapması âdet olmayan; bu yüzden de para karşılığı sütanne tutularak yaptırılan bir işti. Anne sütünün çocuk için ne denli önemli olduğu ve her çocuğa özel olarak kendi annesinde üretildiği bilinmiyordu. Örf atf olduğuna göre, bu konuda toplumda benimsenen yaygın bir örf-âdet vardı.", (bkz., **Karakoç**, Bir Osmanlı Müessesesi Olan Hıdane Hakkının ve Osmanlı Aile Hukukunda Uygulanışının İzmir Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinden İncelenmesi, s.158).

⁶⁸ **Baktır**, Mustafa: "İslâm hukukunda Hıdâne", AÜİFD, S. 7, İstanbul, 1987, s. 277; **Bardakoğlu**, Ali: "Hıdâne", DİA, C.17, İstanbul 1998, s. 467; **Karakoç**, Bir Osmanlı

ğunu, dolayısıyla çocuğa annesinin bakmakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda kanaatimizce çocuğunu sevmeyen bir anne veya baba hıdane hakkını gereğince yerine getirmedeğinden dolayı sorumlu tutulabilir.

SONUÇ

Sağlıklı çocuklar güçlü ve huzurlu bir devletin, sağlam bir medeniyetin temel taşıdır. Ülkemizin geleceğini nesillerimiz yani bugünün çocukları belirleyecek ve bu belirlemede bilgi ve becerileri, etkin bir rol oynayacaktır. Çocukların gerek zihinsel gerekse fiziksel gelişimlerinde sevginin olumlu yönde son derece büyük bir etkisi vardır. Yapılan birçok bilimsel araştırmada sevgi gösterilen çocukların fiziksel ve ruhsal açıdan gösterilmeyenlere göre çok daha sağlıklı oldukları ortaya konmuştur. Bu farklılık özellikle hayal gücümüzün kaynağı olan insan beyninin korteks tabakasında karşımıza çıkmaktadır.

Çocuklar için sevgi hakkı, yapısı, gerekliliği ve konusu bakımından temel haklardan olabilir ancak diğer temel haklarla karşılaştırıldığında önemi daha az hissedilmektedir. Bu anlamda Anayasanın 65'inci maddesi de göz önünde bulundurularak sosyal haklar içerisinde yer alması kanaatimizce daha uygun görünmektedir.

Ülkemizde çocuklar için sevgi hakkına ve diğer kanun düzenlemelerine son derece ihtiyaç duyulmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nda dahi eşler sadakat yükümlülüğü çerçevesinde dolaylı olarak birbirlerine sevgi göstermekle mükellef tutulmuşken çocuklar için sadece ilgi kavramı kullanılmıştır. Ülkemizde bazı yargı kararlarında çocuğun sevgi ihtiyacı hükümlere esas olsa da hakkaniyetin gereği olarak dikkate alınmıştır. Anayasal anlamda temellendirilmiş bir hak olarak sevgi hakkını tüm çocuklara sunmak geleceğin Türkiye'sine en büyük yatırım olacaktır. Çocuklar çocuk olmakla her güzellik ve iyiliğe layıktır.

KAYNAKLAR

- Akbulut**, Berrin: Ceza Mevzuatında Çocuk ve Çocukların Yakalanması, Gözaltına Alınması, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk araştırmaları Dergisi, C.19, S. 2.
- Akşit**, M. Cevat: İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İstanbul, 1976.
- Avcı**, Mustafa: Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler, Konya, 2014.
- Avcı**, Mustafa: Türk Hukuk Tarihi, (Editörler: Mehmet Aykanat, İbrahim Ülker, Süleyman Emre Zorlu), Konya, 2017.
- Baktır**, Mustafa: "İslâm Hukukunda Hidâne", AÜİFD, S. 7, İstanbul, 1987.
- Bardakçı**, Mehmet: Necmettin, Mevlana'nın Evrensel Sevgi ve Hoşgörü Anlayışı, Marife, Y. 7, S. 3, Konya, 2007.
- Bardakoğlu**, Ali: "Hidâne", DİA, C. 17, İstanbul, 1998.
- Birsin**, Mehmet: İslam Hukukunda İnsan Hakları Kuramı, İstanbul, 2012.
- Canan**, İbrahim: Kur'an'da Çocukla İlgili Meseleler, AÜİFD, Sayı 8, Erzurum, 2010, s. 23.
- Cantwell**, Nigel: The Human Rights of Children "Are Children Rights Still Human", (Edited by: Antonella Invernizzi, Jane Williams), Union Road Farnham, England, 2011.
- Çağırın**, Mehmet Emin: Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Ankara, 2006.
- Demir**, Abdullah: Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 2011.
- Doğan**, İlyas/Özdemir, Omca: Afrika'da İnsan Haklarının Gelişimi ve Koruma Mekanizmaları, İnsan Hakları Hukuku, (Editör: İlyas Doğan), Ankara, 2015.
- Dural**, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku Aile Hukuku, İstanbul, 2016.
- Dwork**, David P.: The Child's Right to Sue for Loss of a Parent's Love, Care and Companionship Caused by Tortious Injury to the Parent, 1976.
- Fromm**, Erich: Sevmeye Sanatı, İstanbul, 1985.
- Gözler**, Kemal: Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa, 2013.
- Hatemi**, Hüseyin: Sevgi Hukuku, BÜHFD, C. 11, S. 145-146, İstanbul, 2016.
- Karakoç**, İrem: Bir Osmanlı Müessesesi Olan Hıdane Hakkının ve Osmanlı Aile Hukukunda Uygulanışının İzmir Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinden İncelenmesi, GÜHFD, C. 19, S. 3, Ankara, 2015.
- Karakoç**, İrem: Hicri Birinci Yüzyılda Hukukçu Kavramı, DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, İzmir, 2014.
- Kaya**, Mevlüt: Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü, OMÜİFD, Samsun, 1997, S. 9.

- Kayadibi**, Fahri: Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi, İÜİFD, İstanbul, 2002, S.5.
- Kerim**, Yavuz: “Anne ve Çocuk”, Aile ve Toplum, Ankara, 1991, Y. 1, C. 1, S. 2.
- Kuçuradi**, Ioanna: İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Ankara, 1980.
- Liao**, S. Matthew: The Right of Children to be Loved, What is Right For Children, Cornwall, 2009.
- Morgan**, Clifford, T.: Psikolojiye Giriş, Ankara, 1984.
- Özen**, Yener/**Gülaçtı**, Fikret: Duyuşsal Alan Öğrenilerinden Sevgi ve Sevgi Kuramları (Sevgiye Dair Söylenecekler), Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ordu, 2010, C. 1, S. 2.
- Perry**, Bruce D.: Maltreatment and the Developing Child: How Early Childhood Experience Shapes Child and Culture, The Margaret Mc Cain Lecture Series, 2004, <http://www.lfcc.on.ca/mccain/perry1.html>.
- Sancaklı**, Saffet: Hz. Peygamber ve İnsan Hakları, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Samsun, 2003, C. 3, S. 2.
- Schact**, Joseph: İslam Hukukuna Giriş, (Çev. M. Dağ/A. Şener), Ankara, 1986.
- Spitz**, R. A.: Anaclitic depression: An inquiry into the genesis of psychiatric conditions in early childhood, II. The Psychoanalytic Study of the Child, 1946, c. 2.
- Spitz**, R. A. & **Wolf**, K. M.: Grief: A peril in infancy (Motion Picture). University of Akron Psychology Archives, 1947, Akron, Ohio.
- Teziç**, Erdoğan: Anayasa Hukuku, İstanbul, 2016.
- Ünver**, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2012.
- Üstün**, Çağatay/**Demirci**, Nuray: Sevgi ve Etik, Fasikül Hukuk Dergisi, C. 7, S. 63.
- Van Rosmalen**, Lenny/**Van der Horst**, Frank C. P./**Van der Veer**, René: Of monkeys and men: Spitz and Harlow on the consequences of maternal deprivation, Attachment & Human Development, Leiden, 2012.
- Yavuzer**, Haluk: Çocuk ve Suç, İstanbul, 2016.
- Yeğin**, Hüseyin İbrahim: Hz. Peygamber (s.a.s)’in Hadislerinde Sevgiyi Geliştiren Unsurlar, Kutlu Doğum Sempozyumu “Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi”, HÜİFD, Şanlıurfa, 2007, C. 17, S. 17.
- Yenibaş**, Rukiye: 0-6 Yaş Grubu Çocuk Gelişimi Eğitimi ve Sağlığı, İstanbul, 2015.
- Zorlu**, Süleyman Emre: Günümüz ve İnsan Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme, SÜHFD, C. 21, S. 2.

